

КАНТРАКТЫ З АРТЫСТАМІ ТЭАТРА РАДЗІВІЛАЎ ХVІІІ – ПАЧАТКУ ХІХ СТАГОДДЗЯ ЯК ГІСТАРЫЧНАЯ КРЫНІЦА

ВОЛЬГА КЛЕЦКІНА

Анотацыя: У артыкуле разглядаюцца асаблівасці такой гістарычнай крыніцы, як кантракт. На прыкладзе дамоў з артыстамі тэатра Радзівілаў тут паказаны тыповая структура дакумента, іншыя варыянты заключэння пагаднення, а таксама суадносіны афіцыйных і рэальных умоў працы творчых дзеячаў пры магнацкім двары ў ХVІІІ – пачатку ХІХ стагоддзях.

Ключавыя словы: Радзівілы, тэатр, крыніцазнаўства, мастацтва Беларусі.

CONTRACTS WITH ARTISTS OF RADZIWILLS' THEATRE IN THE EIGHTEENTH – EARLY NINETEENTH CENTURIES AS A HISTORICAL SOURCE

Abstract: Special features of contract as a historical source are represented in this article. Typical structure of such document, other variants of agreements and the correlation between official and real working conditions of creative specialists by the courtyard in the eighteenth – early nineteenth centuries are shown through the examples of contracts with Radziwills' theatre artists.

Keywords: Radziwills, Theatre, Source Studies, Belarusian Art.

Тэатр Радзівілаў, які існаваў у 1724–1810 гадах, з’яўляўся найбольш буйным і разнастайным сярод прыватных тэатраў беларускіх магнатаў. На працягу існавання ў яго працы брала ўдзел больш за 850 чалавек. Галоўным чынам гэта былі мясцовыя творчыя дзеячы і рамеснікі, спецыяльна запрошаныя на службу майстры складалі каля 20% адагульнай колькасці спецыялістаў. Апошнія займалі пасады кіраўнікоў музычных, балетных і драматычных ансамбляў, куратарам будаўнічых і мастацкіх праектаў, рэжысёраў-пастаноўшчыкаў спектакляў, выкладчыкаў у мясцовых прафесійных школах.

Аднымі з асноўных крыніц, якія паказваюць умовы ангажавання артыстаў на нясвіжскі і слуцкі двор, з’яўляюцца кантракты, заключаныя ад імя Радзівілаў з музыкантамі, балетмайстрамі, акцёрамі і мастакамі, якія захаваліся ў архіўных зборах Беларусі і Польшчы. Дадзеныя гэтых дакументаў актыўна выкарыстоўваліся беларускімі і польскімі даследчыкамі тэатра і культуры: Алаізіем Сайкоўскім, Гур’ем Барышавым, Барбарай Юдкавяк, Вольгай Дадзіёмавай, Ірэнай Бенькоўскай і іншымі.

Кантракт рэгуляваў адносіны паміж працадаўцам і работнікам. Для гэтага дакумента характэрна пэўная структура, якая збольшага захавалася і сёння. Пачынаўся кантракт з тытула князя, далей у асноўным тэксте прапісваліся імя, прозвішча і прафесія спецыяліста, умовы аплаты і службы, тэрмін дзеяння кантракта, асноўныя абавязкі, дата і месца складання дакумента. У апошняй частцы змяшчаліся пячатка і подпісы князя і артыста. Прыкладам такога кантракта з’яўляецца дамова Караля Станіслава Радзівіла Пана Каханку (1734–1790) з музыкантам Янам Назулевічам ад 3 лютага 1782 года (Dokumenty familijne: 142). Часам на той самай паперы потым рабіліся запісы пра штомесячныя выплаты за подпісам кіраўніка трупы альбо працаўніка.

Дадзеная схема выкарыстоўвалася ў большасці выпадкаў, але маглі быць і іншыя варыянты заключэння дамовы. Так, італьянскі балетмайстар Антоні Пуціні 9 сакавіка 1756 года пацвердзіў сваю згоду працаваць у Слуцку на князя Гераніма Фларыяна Радзівіла (1715–1760) дасланым з Вены лістом, у якім прапісаў усе прынцыповыя пытанні (Пісьма: 71). З іншага боку, кантракт з замежным артыстам мог быць падпісаны ўпаўнаважаным прадстаўніком князя, у гэтым выпадку дакумент дадаткова візаваўся Радзівілам, а ў прэамбуле з’яўлялася спасылка на дакумент (напрыклад, ліст), які даў падставу для заключэння пагаднення. Такім чынам у 1779 годзе быў прыняты на службу ў Нясвіж іншы італьянскі танцамайстар Гаэтана Пецінецці (Пісьма: 82).

Музыканты, балетмайстры, спевакі і акцёры прыязджалі найчасцей на канкрэтны тэрмін, звычайна на 1–3 гады. У іх абавязкі ўваходзілі

выступленні з аркестрам, у тэатры і ў касцёле, а таксама канцэрты на пакоях і *“дзе яшчэ загадана будзе”* (Копіе gosporządzeń: 220). Што тычылася мастакоў, то іх маглі запрашаць на доўгі тэрмін альбо адразу даручыць канкрэтную працу, па паспяховым выкананні якой заключаўся кантракт, *“пакуль у службе заставацца будуць”* (Dokumenty familijne: 155). Найбольш таленавітыя і прафесійныя выканаўцы і артысты, акрамя гэтага, рыхтавалі вучняў і давалі лекцыі для княжацкай сям’і і гасцей. Калі тэрмін кантракта заканчваўся, працаўнік тэатра быў вольны атрымаць разлік і пакінуць двор. Аб сканчэнні службы ў князя Міхала Казіміра Радзівіла Рыбанькі і адсутнасці прэтэнзій паведамляе ліст французскага танцора Луі Максіміліяна Дзюпрэ ад 26 сакавіка 1758 года (Письма: 25).

Некаторыя майстры затрымліваліся больш чым на адзін кантракт. Так, узгаданы вышэй Антоні Пуціні працаваў у Слуцку 6 гадоў, з 1756 па 1761 год. У 1759 годзе, калі тэрмін дзеяння першага кантракта скончыўся, з балетмайстрам было заключана новае пагадненне, якое працягвала тэрмін працы на год, а потым аўтаматычна прадаўжала службу Пуціні ў Слуцку да таго часу, *“пакуль дзеці не будуць здольныя ствараць самастойна”* (Письма: 77). Калі ж кіраўнік балета вырашыць пакінуць слуцкі двор, яму патрэбна было б паведаміць пра тое за паўгода.

У цікавай сітуацыі аказаўся суайчыннік Пуціні Гаэтана Пецінаці, які працаваў у Нясвіжы. У 1781 годзе ён вырашыў ажаніцца і звярнуўся да князя Караля Станіслава Радзівіла Пана Каханку па дазвол. У выніку па ўмовах шлюбнага кантракту Пецінаці быў абавязаны купіць дом у Нясвіжы, не пакідаць горада, пакуль не вырашыць усе фінансавыя пытанні, звязаныя з гэтым домам, і не з’езджаць, пакуль не народзіцца хаця б адно дзіця (Письма: 83). Такім чынам князь, напэўна, хацеў праз шлюб прывязаць балетмайстра да Нясвіжа і, адпаведна, да свайго тэатра. Гаэтана Пецінаці пакінуў межы ардынацыі толькі ў 1786 годзе, аддаўшы нясвіжскаму балету 8 год.

У кантрактах таксама падавалася інфармацыя пра жыццёвыя ўмовы, якія прапаноўваліся артысту падчас яго службы ў Радзівілаў. Так, у кантракце Фр. Шлянцоўскага ад 5 сакавіка 1794 г. было прапісана, што танцмайстар, акрамя заробку, атрымлівае жылое памяшканне (“станцыю”), дровы і харчаванне на 3 асобы. Калі ж месца яго службы змянялася з Заблудава на Варшаву, зарплата скарачалася, а кватэру Шлянцоўскі атрымліваў без харчавання (Письма: 23). Найчасцей Радзівілы прымалі на працу з максімальным забеспячэннем, але ў часы Караля Станіслава Радзівіла Пана Каханку артысты часам атрымлівалі толькі грошы, з якіх павінны былі забяспечваць свае патрэбы.

Здаралася і так, што Радзівілы не выконвалі тых фінансавых абавязкаў, якія ўскладаліся на іх кантрактам, і працаўнікам тэатра патрэбна было атрымаць належныя грошы. Гэтыя пытанні вырашаліся па-рознаму. Так, спявак і сакратар Лаўрэнці дэ Пома, пакінуўшы двор слуцкага князя Гераніма Фларыяна Радзівіла, яшчэ доўгі час пісаў да яго лісты з патрабаваннямі выплаціць грошы запрошаным з Вены артыстам (Bieńkowska, 2013: 357). Князю Дамініку Гераніму Радзівілу (1786–1813) пасля смерці князя Караля Станіслава Радзівіла Панае Каханку давялося вяртаць грошы трупе Лявона Пярожынскага (1753–1827), якая працавала ў Нясвіжы ў 1783–1786 гадах. Ужо праз год працы выдаткі ад князя Панае Каханку спыніліся, і праз тры гады нясвіжскі ардынат павінен быў выплаціць 40 тысяч злотых. Але акцёрам пасля суда было выдадзена толькі 10 тысяч (Договоры: 97).

Такімчынам, кантрактыягістарычнаякрыніцараскрываеафіцыйныя ўмовы, на якіх запрошаныя спецыялісты працавалі ў Радзівілаў. Часам гэтыя дадзеныя з'яўляюцца таксама ў карэспандэнцыі і эканамічных дакументах. Але не заўсёды яны адпавядалі рэчаіснасці. Здаралася, што творчыя дзеячы працягвалі тэрмін працы альбо, наадварот, скарачалі яго. Часам князі таксама не дасканала выконвалі фінансавыя і іншыя абавязкі ў адносінах да артыстаў. Рэальнасць інфармацыі, пададзенай у кантракце, павінна быць пацверджана сведчаннямі з іншых дакументаў. У выніку для даследчыка адкрываюцца складаныя скрыжаванні лёсу артыстаў тэатра Радзівілаў XVIII – пачатку XIX стагоддзя.

Бібліяграфія

1. *Письма, договоры и квитанции в получении жалования балетмейстерами и танцмейстерами у князей Радзивиллов (1750–1808 гг.)*. НИАБ, Ф. 694, оп. 1, д. 75.
2. *Договоры князей Радзивиллов с музыкантами и живописцами. Их расписки в получении жалования и корреспонденция (1715–1810 гг.)*. НИАБ, Ф. 694, оп. 1, д. 64.
3. Bieńkowska, Irena (2013). *Muzyka na dworze księcia Hieronima Floriany Radziwiłła*. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
4. *Dokumenty Familijne. Karol St. Radziwiłł «Panie Kochanku»*. AGAD, AR, dz. XI, sygn. 173.
5. *Kopie rozporządzeń gospodarskich i prawnych Xiążęcia Karola Radziwiłła (1780–1783)*. AGAD, AR, dz. XXIX, sygn. 15.